

Anahtar Sözcükler

Çocuğa Yöneltilen Dil, Çift-Biçimli Sözel Yapılar, Eğretileme, Kavramsal Alan

Keywords

Child-Directed Speech, Dimorphous Verbal Expressions, Metaphor, Conceptual Domain

ÇOCUĞA YÖNELTİLEN DİLDE ÇİFT-BİÇİMLİ SÖZEL YAPILARIN ‘KAP’, ‘YİYECEK’ VE ‘DELİLİK’ KAVRAMSAL ALANLARINDA YENİDEN GÖZDEN GEÇİRİLMESİ

DIMORPHOUS VERBAL EXPRESSIONS REVISITED IN THE ‘CONTAINER’, ‘FOOD’ AND ‘INSANITY’ CONCEPTUAL DOMAINS

• Filiz Çetintaş Yıldırım

Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, filizyildirim@gmail.com, ORCID NO: 0000-0003-3841-5335

Öz

Bu çalışma, Türkçe anadili konuşucusu ebeveynlerin bebek/çocuklarına yönelttiği dil kullanımlarının anlamsal özelliklerini kavramsal alanlar çerçevesinde ele almaktadır. Bu ebeveynler çocuklarına hitap ederken hem sevgi sözcüklerini hem de saldırgan tutum ifadelerini kullanmaktadır. Bu durum, Aragon ve diğerleri (2015)’te açıklanan sevimli uyarana yönelik saldırgan tutum ile uyumludur. B/ÇYD içerisinde yer alan tüm sözel yapılar eğretilmeyi açıklamak için kullanılan kavramsal alanlar (Lakoff ve Johnson, 2003; Kövecses, 1986; 1990; 2004; 2010) ile açıklanabilir. Çalışma için 100 ebeveyn ile görüşülmüş ve açık uçlu 3 soru içeren bir sormaca uygulanmıştır. Sormacanın sonucunda elde edilen veri tabanı üzerinde betimleyici bir çözümleme yapılmıştır. Çözümleme sonucunda, doğrudan sevgi ifadelerinin SEVGİ ve KAP kavramsal alanları, çift-biçimli ‘yeme’ ile ilgili sözel yapıların DUYGUSAL İSTEK, AÇLIK ve KAP kavramsal alanları ve son olarak, saldırgan tutum ifade eden çift-biçimli sözel yapıların KAP ve DELİLİK kavramsal alanları ile açıklanabildiği görülmüştür.

Abstract

This study deals with the semantic features of Turkish speaking parents’ infant/child directed speech uses in the framework of conceptual domains. These parents use both direct love expressions and expressions of aggression while addressing to their children. This case is in accordance with aggressive behaviour towards cute stimuli as identified by Aragon et al (2015). Every verbal expression in I/CDS can be explained by metaphorical conceptual domains (Lakoff and Johnson, 2003; Kövecses, 1986; 1990; 2004; 2010). 100 parents were interviewed by the researcher and they answered a questionnaire which includes three open-ended questions. The findings obtained from the questionnaire were analyzed quantitatively. The results indicate that direct expressions of love can be explained by LOVE and CONTAINER conceptual domains; dimorphous verbal expressions related to the act of ‘eating’ can be explained by EMOTIONAL DESIRE, HUNGER and CONTAINER conceptual domains; and lastly, dimorphous verbal expressions of aggression can be explained by CONTAINER and INSANITY conceptual domains.

Giriş

Bebeğe Yöneltilen Dil (BYD) ve Çocuğa Yöneltilen Dil (ÇYD), dil edinimi süreçleri arasında sıklıkla incelenen konulardan olmuştur. ÇYD kullanımlarında ele alınan ilk konular öncelikle sesletim özelliklerini içine alan ve yetişkinlere yöneltilen dil (YYD) kullanımlarında gözlenen sesletim özelliklerinden farklı olan tonlamalardır. BYD tonlama özelliklerinin YYD tonlama özelliklerinden daha farklı olduğu ve bu özelliklerin evrensel olarak farklı dillerde gözlemlendiği, diller arası bir farklılık bulunmamaktadır (Narayan ve Mc Dermott, 2016). En temel biçimiyle, BYD ve ÇYD yavaşlatılmış konuşma hızı, yükseltilmiş ortalama ses perdesi ve yayılmış perde düzeyi ile karakterize edilmektedir. Tonlama özelliklerinin yanı sıra ÇYD'nin yapısal özelliklerinin neler olduğuna yönelik kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında, Kempe, Brooks ve Pirott (2011)'in ÇYD'nin biçimbilimsel edinimi ne şekillerde etkilediği ve Cameron-Faulkner, Lieven ve Tomasello (2003)'ün ÇYD'nin dilsel yapıya dayalı bir çözümlemesi örnek olarak verilebilir. ÇYD'nin anlamsal içeriğine yönelik yapılan bir çalışmada ise depresyon belirtili annelerin çocuklarına yönelttikleri dil kullanımlarının konu alındığı görülmektedir (Vivona, 2013). Bireysel farklılıkların yanında, ÇYD kültürden kültüre farklılıklar göstermektedir ve aynı toplumsal kültürler içerisinde bile farklı unsurların iletişimi etkilemesi ile birlikte büyük oranda çeşitlilik göstermektedir. Hoff-Ginsberg (1991) ve Rowe (2008)'in çalışmaları ÇYD'nin kültürel farklılıklara dayalı çalışılmasının yalnızca iki örneğidir.

Çift-biçimli sözel yapılar, sevilen ya da sevimli bulunan uyaranlara yönelik kullanılan olumsuz sözel yapılardır ve temeli Aragon ve diğerlerinin (2005) ortaya attığı bir psikoloji ilkesine dayanır. Bu psikoloji ilkesine göre, kişiler çok sevdikleri bir uyarana karşı o kadar yoğun bir sevgi duygusu hissedeler ki deneyimledikleri bu duygu fizyolojik durumlarını tehlikeye atar; kalp atışları kan dolaşımını zorlayacak bir seviyeye ulaşabilir. Bu durumda, ruhsal ve dolayısıyla fizyolojik, dengenin korunabilmesi için deneyimlenen duygunun tam tersi bir tepki gösterilir. Bu tepki duygunun çift-biçimli ifade edilişi olarak adlandırılır. Çetintaş Yıldırım (2017) yoğun olumlu duygulanımın çift-biçimli ifade edilmesinin sözel olarak nasıl gerçekleştiğini ÇYD kullanımlarında Türkçe ve İngilizce veri üzerinde inceleyen ilk çalışmadır. Çetintaş Yıldırım (2018) 100 Türkçe konuşan ebeveyn üzerinde uyguladığı sormaca ile de anne ve babaların çift-biçimli sözel yapıları nasıl kullandıklarını betimlemiştir. Bu çalışma ise Çetintaş Yıldırım (2018)'de uygulanan sormacada elde edilen veri tabanını kullanarak, Türkçe konuşma ortamlarında ÇYD'nin anlamsal içeriğinin bir parçası olan çift-biçimli sözel yapıların hangi kavramsal alanlarda yer aldığı irdelenmektedir. Çalışmanın ilk gözlemlerinde, her bir çift-biçimli sözel yapının üç ayrı kavramsal alanın özelliklerini (kimisi yalnızca bir alanın, kimisi ise birden fazla kavramsal alanın özelliklerini örtüşmeli olarak) gösterdiği belirlenmiştir. Bu kavramsal alanlar KAP, YİYECEK ve DELİLİK olarak sıralanabilir ve üçüncü bölümde ayrıntılı olarak tanımlanacaklardır.

1. Türk Kültürü Çerçevesinde ÇYD

Kültürel özelliklerin ÇYD'yi ne şekillerde etkilediği, bir önceki bölümde de belirtildiği gibi, ÇYD'nin anlamsal içeriğine yönelik önemli ipuçları sunmaktadır. Anne ve baba başta olmak üzere, çocukların bakımını üstlenen kişilerin çocuklarla olan iletişiminin ve onlara hitap biçimlerinin kişilerin kültürel alt yapılarından oldukça etkilendiği sayıtlısıyla yola çıkan ve ÇYD'nin Türk kültürü içerisinde sözcüksel düzeyde çalışıldığı Çetintaş Yıldırım (2017), sosyal medya verisi ve Bebeklere ve Çocuklara Yöneltilen Dil (B/ÇYD) ebeveyn sormacası ile toplanan veri tabanı üzerinden yaptığı çözümlemede, bebek ve çocuklara yönelik saldırgan tutum ifadelerinin toplam veri tabanının %7,07'sine denk geldiğini belirtmektedir. Aragon ve diğerlerinin (2015) ortaya attığı duygunun çift-biçimli ifade edilmesi ilkesine dayalı olarak, sevimli/sevilen bir uyarana yönelik Türkçe çift-biçimli sözel yapıları ele alan bu çalışmada, ebeveynlerin çocuklarına yönelik çok olumlu duygular içerisindeyken, bu durumun tam tersini ifade eden sözel yapılar kullandıklarını göstermiştir. Bir başka çalışmada (Çetintaş Yıldırım, 2018), ÇYD kullanımlarında anne ve baba farklılıkları irdelenmiştir. 100 ebeveyninden açık uçlu sorulara yanıt vermeleri istenmiş ve daha sonra bu sormacaya verilen yanıtlar nitel değerlendirmeye alınmıştır. Hem annelerin hem de babaların ÇYD kullanımlarında en çok olumlu sözel yapılara yer verdikleri, çocuklarına seslenirken hakaret sayılabilecek türden ifadeleri de içeren hitap sözcükleri kullandıkları, ayrıca çift-biçimli sözel yapıları de yaygın olarak kullandıkları görülmüştür. Çift-biçimli sözel yapılar anneler tarafından daha çok kullanılmaktadır (50 annenin 30'u, 50 babanın 14'ü ÇYD kullanımlarında çift-biçimli sözel yapıları kullanmışlardır). Bu sonuç, söz edilen çalışmada Türk kültüründe de var olan, annelerin çocuklarına daha yoğun olumlu duygu aktarımının tersi sözel yapılarla yapılması olarak nitelendirilmiştir.

2. Kavramsal Alanlar

Lakoff ve Johnson (2003), eğretilmelerin yalnızca edebi dilsel kullanımlara özgü dilsel olgular olmadıklarını, insan düşünme sisteminde yer alan kavramlaştırma sürecinin önemli bir parçası olduğunu söylemektedir. İnsan zihnindeki kavramsal yapılanmanın doğasının eğretilmeli olduğunu ve eğretilmenin çevremizi algılama biçimimizi, düşünme biçimimizi ve davranış biçimimizi doğrudan etkilediğini belirtmektedirler. Birçok farklı türde eğretilme vardır: Konumsal eğretilme, ontolojik eğretilme ve kap eğretilmeleri bunlardan bazılarıdır.

Kövecses (2010: 4), bilişsel dilbilim bakış açısıyla, eğretilmeyi, bir kavramsal (bilişsel) alanın başka bir kavramsal alan üzerinden açıklanması olarak tanımlamıştır. Eğretilmeli kullanımlar ve duyguları aktaran ifadeler birbiriyle doğrudan bağlantılıdır. Kövecses (2004: 6-7) duygu aktarımı yapan ifadeleri kendi içinde anlatımsal ve betimsel olarak ikiye ayırmıştır. Betimsel ifadeler

düz anlamlı ve değişmeceli, değişmeceli ifadeler ise eğretilmeli ve düz değişmeceli olarak alt ulamlara ayrılmaktadır. Duygusal anlam, bu haliyle, evrensel niteliklere sahiptir, çünkü evrensel ilkelleri paylaşır. Bu biçimde, tüm dünya dilleri için eğretilmenin de içinde olduğu bir kavramsal sistem var olduğu söylenebilir. Kavramsal sistem kendi içinde alt kavramsal alanlar barındırır. Bu alanlarda farklı duygu ifadeleri çeşitli kümeler oluşturur. Kümeler, gelen uyarılara yönelik olarak farklı biçimlerde birbirleriyle etkileşimler içine girerek duygusal tepkileri oluştururlar (Kövecses, 1990: 7-8). Kümeler (bilişsel) modellemeler olarak da düşünülebilir ve kavramsal alanların temelini oluştururlar. Kavramsal temel ve alt alanlar, metinler içerisinde büyük harfle yazılırlar. Kövecses (1986; 1990; 2004 ve 2010)'da ele alınan ve bu çalışmada ÇYD kullanımlarının anlamsal içeriğini oluşturan kavramsal alanlar basitçe şu şekilde açıklanabilir: **BEDEN** duygular için bir **KAP**tır. **SEVGİ** **KAP**taki sıvıdır. **SEVGİ**nin nesnesi **DEĞERLİ**dir ve **GÜZEL**dir. **HAYRANLIK** **SEVGİ**nin bir parçasıdır. **HAYRANLIK** **ADANMIŞLIK** getirir. **ADANMIŞLIK** ise **KENDİNİ KURBAN ETME** ile sonuçlanabilir. **KENDİNİ KURBAN ETME**, **HAYRANLIK** ve **ADANMIŞLIK** **COŞKU** kavramının önvarsayımını yapar. **SEVGİ** bir **BİRLİK**tir. **BİRLİK** bütünleyici iki parçadan oluşur. Duygusal istek **AÇLIK**tir. Beslenmek **İHTİYAÇ**tır ve **SEVGİ** **BESLEYİCİ**dir. **SEVGİ**nin nesnesi iştah açıcı bir **YEMEKTİR**. **SEVGİ** arttıkça **KAP** üzerinde yaptığı baskı artar ve **KAP**ın sınırlarını aşar. Bu durum, hem **KAP** için hem de **SEVGİ**nin nesnesi için tehlikeli olabilir. **DUYGU DELİLİKTİR**.

DUYGU DELİLİKTİR kavramsal alanı içerisinde Kövecses (1990: 184-185)'te ortaya atılan duygu için tipik bilişsel modellemeye göre aşağıdaki gerçekleşme sıralaması görülmektedir.

0. Duygusal sakinlik: Duyguyu deneyimleyen içinde bulunduğu ilk duygusal durumdur

1. Neden (Uyaran): Sevimli/sevilen uyaran

2. Duygu Oluşumu: Duyguyu deneyimleyen yaşadığı çok yoğun sevgi duygusu

3. Duyguyu kontrol altına alma çabası: **KAB**ın yaşadığı yoğun duyguyla sınırlarının zorlanması

4. Kontrolü kaybetme: Bu aşamada **KAP** düzgün işleyemez çünkü yaşanan duygunun yoğunluğu sınır bütünlüğünü tehdit etmektedir

5. Eylem: Duyguyu deneyimleyen uyarana yönelttiği sözel ve davranışsal tutum

0. Duygusal sakinlik durumuna geri dönüş: İlk duygusal durumun geri gelmesi

Bu çalışma kapsamında ele alınan sözel yapılar **SEVGİ**, **KAP** ve **DELİLİK** temel kavramsal alanları ve onların örtüşmelerini içeren alt kavramsal alanlar içerisinde incelenecektir.

3. Araştırmanın Amacı ve Araştırma Sorunu

Bu çalışmanın amacı Türkçe konuşan ebeveynlerin ÇYD içeriklerinde yer alan sözel yapıların anlamsal özelliklerini kavramsal alanlar içerisinde çözümlemektir. ÇYD kullanımlarında çoğu sözel yapının (özellikle de hitap sözcüklerinin) eğretilmelerden oluşması bu yapıların kavramsal alanlar içerisinde çözümlenebilmesini sağlamaktadır. Çalışmanın sonuçları ile aşağıda belirtilen sorulara yanıtlar bulunması hedeflenmektedir.

- i. Türkçe konuşan ebeveynlerin ÇYD kullanımlarında olumlu sözel yapılar için kavramsal alanlar nelerdir? Bu kullanımlar kavramsal alanların özelliklerini nasıl taşımaktadır?
- ii. Sözü edilen kullanımlarda çift-biçimli sözel yapılar için kavramsal alanlar nelerdir? Bu kullanımlar kavramsal alanların özelliklerini nasıl taşımaktadır?

4. Araştırma Deseni

Çalışmanın veri tabanını Çetintaş Yıldırım (2017)'de uygulanan B/ÇYD ebeveyn sormacasına verilen yazılı yanıtlar oluşturmaktadır. İlk bölümde katılımcı cinsiyeti, yaşı, eğitim durumu ve çocuk sayısı ve çocuk yaşı bilgilerini kayıt altına alan demografik sorular yer almaktadır ancak bu çalışma için demografik değişkenler çözümlemeye katkı sağlamadığı için değerlendirme dışında tutulacaktır. Demografik soruların ardından iki soru ebeveynlerin bebek ve çocukların yönelik hitap ifadelerini, bir soru ise ebeveynlerin çocuklarıyla iletişim kurdukları zaman süreci boyunca deneyimledikleri duygu ve hisleri sorgulamaktadır. Sorular sırasıyla şu şekildedir:

- i. Çocuk(lar)ınızla iletişim içerisindeyken onların dikkatini çekmek için hangi sözcükleri ya da takma adları kullanırsınız?
- ii. Çocuklarınızla ortak bir aktivite yaparken çocuklarınıza yönelik hangi sözel yapıları (birden fazla sözcükle kurulmuş öbek ya da tümcecik) kullanırsınız?
- iii. Çocuklarınızla birlikteyken onlara karşı nasıl duygular hissedersiniz?

B/ÇYD ebeveyn sormacası toplam 100 gönüllü ebeveyne uygulanmıştır. Çalışma için gerekli evrenin tümüne ulaşmak mümkün olmadığından, katılımcılar kolayda örneklem yöntemi (convenience sampling method) ile seçilmiştir. Katılımcılar bu sormacayı görüşme yöntemi ile doldurmuştur. Bu nedenle katılımcı sayısı 100 ile sınırlı tutulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmacı, katılımcıların sorduğu her soruya yüz yüze yanıt vermiştir. Böylece katılımcıların sorulan üç soruyu ayrıntılı biçimde yanıtladığı görülmüştür.

Ebeveynlerin yanıtları, KAP, YİYECEK ve DELİLİK kavramsal alanları (Kövecses, 1986; 1990; 2004; 2010) çerçevesinde nitel çözümlenmeye alınmıştır. Örneğin, bir ebeveynin çocuğuna ‘balım’ diye seslenmesi YİYECEK temel kavramsal alanı içerisinde şu şekilde irdelenecektir: Duygusal istek AÇLIKTır. Beslenmek İHTİYAÇtır ve SEVGİ BESLEYİCİdir. SEVGİNİN nesnesi iştah açıcı bir YEMEKtir. SEVGİNİN nesnesi burada ebeveynin çocuğudur ve çocuk iştah açıcı bir YEMEK (bal) olarak görülmektedir.

Sormacada yer alan son soruya verilen cevaplar, ebeveynlerin deneyimlediği duyguların, tartışma ve yorumlamalara katkısının bulunacağı kısımlarda doğrudan alıntı (direct quotation) biçiminde verilecektir.

5. ÇYD Kullanımlarında Yer Alan Eğretilenmeler ve Kavram Alanları

Veri tabanında yer alan sözcükler ve sözcük öbekleri incelendiğinde, üç anlamsal yapılanma içine girdikleri ve üç temel kavramsal alan içerisinde açıklanabilecekleri görülmektedir.

5.1. Sevgi Duygu Durumu Yansıtan Sözel Yapılar ve SEVGİ Kavramsal Alanı

Sevgi, eğretilenmede en çok kullanılan duygu kavramıdır (Kövecses, 2004: 37). Doğrudan sevgi ifadeleri ebeveyn ÇYD anlamsal içeriğinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. 3960 sözcüklük veri tabanının 3680’i (%92,92) doğrudan sevgi ifadeleridir. Bu ifadeler için Kövecses 1986: 73-88’de yapıldığı biçimde SEVGİ kavramsal alanı altında başka alt alanlar da bulunmaktadır (Numara ile verilen her bir ifade B/ÇYD ebeveyn sormacası sonuçlarıyla oluşturulmuş veri tabanından alınmıştır).

SEVGİye konu olan nesne (varlık) GÜZELDİR.

- (1) Güzel kızım benim
- (2) Güzelim
- (3) Güzel yavrum
- (4) Güzel bebeğim
- (5) Güzeller güzeli

Veritabanında (1)-(5) ile verilen örnekler gibi pek çok doğrudan sevgi ifadesi bulunmaktadır. SEVGİ kavramsal alanında var olan biçimiyle, sevginin yönlendirildiği nesne ya da varlık güzel olacaktır. Konuşucular açısından çocukları sevginin odağı olduğu için onların yarattığı kavramsal alanda yine güzeldirler.

HAYRANLIK, SEVGİNİN bir parçasıdır.

- (6) Kokuna bayıldım
- (7) Aslanım benim
- (8) Krallar kralı bu
- (9) Sen benim bitanemsin
- (10) Seni melekler getirip bırakmış, sen benim cennet kuşumsun

(6)-(10) arası örneklerde yer alan ifadeler ebeveynlerin çocuklarına olan hayranlığını göstermektedir. Çocuğun fiziksel özelliklerini olduğundan daha fazla derecede güzel/iyi görmek ve yine onlara yüksek derecede değer yüklemek ebeveynlerin çocuklarına duyduğu hayranlığı göstermektedir. Örneği verilen hayranlık ifadeleri SEVGİ kavramsal alanının alt kavramı olarak ebeveynlerin ifadelerinde çokça gözlenmektedir. HAYRANLIK ise ardından ADANMIŞLIK getirecektir. ADANMIŞLIK için aşağıdaki örnek verilebilir.

- (11) Ne yapsan da nasıl davransan da seni seviyorum.

Çocuğun iyi ya da kötü davranışı fark etmeksizin ebeveyn çocuğunu sevdiğini söylemekte ve bu şekilde çocuğuna adanmışlığını ifade etmektedir.

SEVGİNİN NESNESİ DEĞERLİDİR (Kövecses, 2004: 27)

- (12) Annesinin kıymetlisi

Bu örnekte, sevginin yöneltildiği nesne/varlığın duyguyu deneyimleyen konuşucu için belirli bir değerde olduğu görülmektedir.

SEVGİ ve ADANMIŞLIK, KENDİNİ KURBAN ETME ile sonuçlanabilir

- (13) Kurban olurum sana
- (14) Ölürüm sana ben
- (15) Kurban olduğum
- (16) Kurban olurum seni verene
- (17) Annen kurban olsun sana

Sormacayakatlıanebeveynlerin%76'sıkendinikurbanetmeileilişkiliifadelerkullanmışlardır. (13)-(17) ile gösterilen yapılar ebeveynlerin bu türden kalıp anlatımlarını örneklemektedir. Sevginin yoğunluğu, sevgi nesnesine olan adanmışlığı ve sonucunda konuşucunun o nesneye kendini kurban etmesi sonucunu yaratır. KENDİNİ KURBAN ETME, HAYRANLIK ve ADANMIŞLIK, COŞKU kavramının ön varsayımı yapar.

SEVGİ BİR BİRLİKTİR. BU BİRLİK BÜTÜNLEYİCİ İKİ PARÇADAN OLUŞUR (Kövecses, 1986: 67)

- (18) İçime sokasım geliyor
- (19) Kollarımla sarıp göğsüme sokmak isterim
- (20) Yoğun bir göğsümün içine sokma isteği
- (21) Karnıma sokmak isterim
- (22) Bazen öyle bir sarılıyorum ki dişlerimi sıkarak, onun bedenini sıkarak içime sokmak istiyorum

Örnekler (18)-(22), BİRLİK alt kavramsal alanının ebeveynlerin sözel aktarımlarına nasıl yansıdığını göstermektedir. Sevginin yöneltildiği nesne/varlık ve konuşur bir birliğin bütünüleyici iki parçası olarak düşünülmektedir. Bu nedenle, sevginin nesnesi geri alınmaya çalışılır. Göğsün ve karnın içine (sarılıp sıkarak) sokma isteği bütünüleyici iki parçanın tekrar bir birlik haline getirilmesinin arzulanmasıdır ve bu yine SEVGİNİN bir yansımasıdır. KAP kavramsal alanında da ele alınacağı gibi, konuşur kendini bir KAP olarak da görmektedir. Sevgi nesnesi tekrar kabın içine alınmak istenmektedir. Böylece parçalarının ebeveyn ve çocuk olarak nitelendirildiği BİRLİK tekrar oluşacaktır. BİRLİK KABIN içinde meydana gelecektir. Tüm beden KAP olduğu gibi, ebeveynin kalbi (örnek 19 ve 20’de yer alan ‘göğüs’ sözcüğü) ve rahmi (örnek 21’de yer alan ‘karnın’ sözcüğü) de ebeveyn tarafından BİRLİKİN oluşabileceği KAP olarak görülmektedir.

Ebeveynlerin ÇYD kullanımlarında yer alan, doğrudan sevgi duygusu durumunu aktaran ifadeler SEVGİ kavramsal alanı ve onun alt kavramlarının özelliklerini göstermektedir. Sonuç olarak, anlamsal açıdan değerlendirildiğinde ebeveynlerin ÇYD’lerinde SEVGİ kavramsal alanında yoğunlaşan kullanımların yer aldığı gözlenir.

5.2. Çift-Biçimli Sözel Yapılar ve KAP Kavramsal Alanı

3960 sözcüklük veri tabanı içinde çift-biçimli sözel yapıların sayısı 280, oranı ise %7,07’dir. Bu ifadelerin büyük bir kısmı (198 ifade, %70,71 oranında) KAP kavramsal alanı içerisinde sınıflandırılabilir.

Kövecses (1986: 62) eğretileme yapılarında insan bedeninin duygular için bir kap gibi görüldüğünü belirtmektedir. Örneğin, ‘öfke’, bu kabın içerisinde bulunan sıcak bir sıvıdır. Sıcak sıvı kabın da fizyolojisini etkilemekte, başka bir deyişle, onu ısıtmaktadır. Sıvının sıcaklığı arttıkça yoğunlaşmakta ve kabın dışına taşmaktadır. ‘Öfkeden köpürdü’ gibi bir ifadeye BEDEN duygular için KAPTır ve yoğunlaşan öfke duygusu, öfkenin dışarıdan gözlenebilecek şekilde KAPTAN

taşmasına neden olmaktadır. Ebeveyn B/ÇYD sormacasına verilen yanıtlar öfke örneğinde olduğu gibi KAP kavramsal alanında açıklanabilir.

BEDEN duygular için KAPtır

(23) Bakarken bile onu içime sığdırmak isterim

(24) Tekrar içime almak istiyorum

Yukarıda yer alan iki örnekte görüldüğü gibi konuşur kendi bedenini bir kap olarak görmekte ve çocuğunu tekrar kabın içine almak istemektedir. Çift-biçimli sözel yapılar olmayan bu örneklerde görüldüğü gibi, SEVGİ kavramsal alanı altında ele alınan BİRLİK alt kavramsal alanı ile KAP kavramsal alanı kapsadığı sözel yapılar bakımından örtüşmektedir.

5.3. Çift-Biçimli Sözel Yapılar ve YEMEK Kavramsal Alanı

‘Yemek’ eylemi ve bu eylemle ilişkili sözcüklerin kullanılması da veri tabanında yer almıştır. Alt kavramsal alanlar olarak İHTİYAÇ ve BESLEYİCİ olma alanları bulunmaktadır. Kövecses (1986: 14-68; 1990: 145-146; 2004: 45) bu iki kavramsal alanı aşağıda belirtilen ifadelerle açıklamaktadır.

DUYGUSAL İSTEK AÇLIKTIR. Beslenmek İHTİYAÇtır ve SEVGİ BESLEYİCİdir. SEVGİNİN NESNESİ İŞTAH AÇICI BİR YEMEKTİR

(25) Yerim seni

(26) Yerim ağzını/burnunu/göbüşünü/elini/ayağını

(27) Yerim seni sosis

(28) Ben bu bebodan yedim mi acaba?

(29) Seni ham yaparım

(30) Yutarım seni

(31) Ne kadar tatlısın

(32) Tatlılar tatlısı

Örnekler (25)-(28) doğrudan ‘yemek’ eyleminin ifadenin içinde geçtiği, konuşucunun sevgi nesnesini yemek istediğini belirten ifadelerdir. Tüm olarak ya da (26) numaralı örnekte olduğu gibi farklı vücut parçalarını yemek bir ihtiyaç olarak aktarılmaktadır. Ebeveynlerin çocuklarına karşı hissettikleri duygusal istek, besleyici durumundaki sevgi nesnesinden karşılanmaya çalışılmaktadır. Bu durumda, kavramsal alan içerisinde, sevginin nesnesi, ‘sosis’ gibi iştah açıcı

bir yemek konumunda olmaktadır. (29) ve (30) numaralı örneklerde yine ‘yemek’ eylemi ile ilişkilenen ‘ham yapmak’ –aslında ‘ısırmak’ ve ‘yemek’ anlamına gelen bir ifade- ve ‘yutmak’ kullanılmıştır. Bu iki örnek, ebeveynin sevgi nesnesine yönelik hissettiği duygusal isteğin sözel dışavurumudur. (31) ve (32) numaralı örneklerde ebeveynler sevginin nesnesi olan çocuklarının tatlı olduğunu söylemektedir. Sevginin nesnesinin iştah açıcı bir yemek olduğu –‘tatlı’ bir yiyecek olduğu- kavramını içinde barındırmaktadır.

5.4. Çift-Biçimli Sözel Yapılar ve DELİLİK Kavramsal Alanı

Ebeveyn ÇYD kullanımları, yine KAP kavramsal alanı ile ilişkili olacak biçimde, ancak yaşanan duygunun tam tersi dışavurumu şeklinde görünen çift-biçimli sözel yapıları da kapsamaktadır. Bu yapılar DELİLİK kavramsal alanında ele alınabilir. Bölüm 2’de de belirtildiği gibi, duygu için tipik bilişsel modellemenin belirli bir gerçekleşme sıralaması bulunmaktaydı. Bunlar sırasıyla, duygusal sakinlik durumu, neden (uyaran), duygu oluşumu, duyguyu kontrol altına alma çabası, kontrolü kaybetme, eylem ve duygusal sakinliktir. Ebeveynlerin ÇYD kullanımlarında yer alan ve fiziksel şiddet ifadeleri içeren çift-biçimli sözel yapıların bu modellemeyle uyum gösterdiği görülüp görülmediği örneklerle açıklanacaktır. Çift-biçimli sözel yapılar öncelikle Kövecses (1986: 83-88; 1990: 149)’te açıklanan KAP kavramsal alanı, sonrasında ise Kövecses (1986: 88; 1990: 147-185; 2004: 58)’te irdelenen DELİLİK kavramsal alanı çerçevesinde örneklendirilecektir.

SEVGİ BİR KAPTAKİ SIVIDIR. BEDEN DUYGULAR İÇİN BİR KAPTIR. SEVGİ arttıkça KAPta oluşturduğu fizyolojik etkiler de artar ve KAPın normal işleyişini bozacak şekilde KAPın sınırlarını aşar.

(33) Hırslanırım

(34) Dişlerimi sıkırım

SEVGİ duygusu KAPtaki (insan bedenindeki) bir sıvı olarak düşünüldüğünde, sevgi miktarı arttıkça ebeveynin fizyolojisinin kaldıramayacağı boyutta bir baskı oluştuğu görülür. Ebeveynin yaşadığı yoğun duygu, hırslanmasına ve dişlerini sıkıp yaşadığı duyguyu bastırmaya çalışmasına neden olmaktadır. Yaşanan duygu ebeveynin kontrol seviyesini aşmaya başlamaktadır.

Hissedilen duygunun yoğunluğu ile birlikte SEVGİ üzerindeki kontrol de kaybedilir ve KAP işlevsizleşir. KAPın sınırlarını aşan SEVGİ hem KAPın kendisi hem de SEVGİ nesnesi için tehlikeli olabilir.

(35) Bağıma basasım, sıkıp sallayasım geliyor

(36) Silkelemek isterim

(37) Sıkıştırmak istiyorum

(35)-(37) numaralı ifadeler, ebeveynin, yaşadığı yoğun duygu durumu nedeniyle kontrolü kaybetmeye başlamasını örneklemektedir. Bu örneklerde de görüldüğü gibi KAP (ebeveynin bedeni) işlevsizleşmeye başlar ve yaşanan duygu KAP sınırlarını aşar. Şiddet eğilimli davranış SEVGİ nesnesine yönelmeye başlar. Ebeveynin kendi fizyolojisi için tehlikeli olan bu durum, çocuk için de tehlikeli olmaya başlamaktadır. Bir sonraki aşama, DELİLİK kavramsal alanıdır.

DUYGU DELİLİKTİR ve kontrolün kaybedilmesine neden olabilir.

(38) Isırırım seni/yanaklarını/ayaklarını/poponu

(39) Koparıyorum dudaklarını/yanaklarını

(40) Parçalarım seni

(41) Gebertirim seni

(42) Döverim seni

(43) Ezerim seni

(44) Mahvederim seni

(45) Öldürürüm seni lan

(46) Tekmeyi vuracağım şimdi

Örnekler (38)-(46)'da görülen çift-biçimli yapılar sözel şiddet barındırmaktadır. KAPın fizyolojisini de bozarak KAPTan taşan yoğun düzeyde sevgi, sevginin nesnesi için tehlikeli olmakta ve DELİLİKe dönüşmektedir. Kontrol kaybedildiğinde, sevginin nesnesi olan çocuk sözel olarak ısırılmakta, vücut parçaları koparılmakta, parçalanmakta, dövülmekte, öldürülmekte ve mahvedilmektedir. Örnek (47), (48) ve (49)'da görüldüğü gibi ebeveynlerin içinde buldukları duygu durumları ise sözel olarak yansıttıkları duygu durumlarından farklıdır. Çocuklarına hissettikleri duygular sorulduğunda, ebeveynler, onları çok sevdiklerini söylemektedir.

(47) "...bu nasıl bir sevgi, nasıl bir bağlılıktır..."

(48) "Bazen ona dokunmaya bile kıyamıyorum."

(49) "Ona sarıldığımda hep derim ki: 'Şu an dünyaları verseler yavrumun tırnağının ucuna değişmem.'"

(50) "Onlara gelecek bela bana gelsin düşüncesine kapılıyorum."

(51) "Ona sarıldığımda huzurlu bir mutluluk hissi"

(52) “Sağlıklı oldukları için şükrederim.”

(47)-(52)'de verilen doğrudan alıntılar ebeveynlerin çocuklarına hissettikleri duyguların örnekleridir. DELİLİK kavramsal alanında yer alan önceki ifadelerin tam aksine, bu alıntılar, ebeveynlerin çocuklarını ne kadar çok sevdiklerini, onlara hiçbir zarar gelmesini istemediklerini ve onlarla birlikte olmanın mutluluk verici olduğunu düşündüklerini göstermektedir. Bulgular, Aragon ve diğerlerinin (2005) sonuçlarıyla bu bakımdan örtüşmektedir. Sevimli uyarana yönelik sergilenen sözel saldırgan tutum, uyarana karşı hissedilen fizyolojiye zarar verebilecek oranda yoğun duyguyu dengeleyebilmek adınadır. Çok yoğun sevginin dışavurumu sözel saldırgan tutum olabilir.

‘Duygu için tipik bilişsel modelleme’ (Kövecses, 1990) içinde gözden geçirildiğinde ebeveynlerin deneyimlediği durum aşağıda aktarıldığı gibidir.

0. Duygusal sakinlik durumu: Ebeveynin içinde bulunduğu ilk duygusal durumdur.

1. Neden (Uyaran): Ebeveynin çocuğu

2. Duygu Oluşumu: Ebeveynin yaşadığı çok yoğun sevgi duygusu

3. Duyguyu kontrol altına alma çabası: KABın yaşadığı yoğun duyguyla sınırlarının zorlanması

4. Kontrolü kaybetme: Bu aşamada KAP düzgün işleyemez çünkü yaşanan duygunun yoğunluğu fizyolojisini tehdit etmektedir

5. Eylem: Ebeveynin çocuğuna yönelttiği saldırgan sözel ve davranışsal tutum (KAP eylemin gerçekleşmesinden sorumlu değildir çünkü tutabileceğinden daha fazlasının zorlamasına maruz kalmıştır.

0. Duygusal Sakinlik: Duygusal sakinlik durumuna geri dönüş / Fizyolojik dengenin korunması

Ebeveyn duygusal olarak sakin iken sevginin nesnesi olan çocuğuyla iletişim içine girmektedir. İletişim süreci içinde ebeveyn çocuğuna karşı hissettiği sevgi duygusunu daha yoğun yaşamaya başlamaktadır. Ebeveynin deneyimlediği sevgi duygusu gittikçe daha yoğunlaşarak ebeveynin fizyolojisini etkilemekte (kalp atımının hızlanması ve dolayısıyla dolaşım sisteminde oluşan baskının artması ve vücut ısısında artış) ve ebeveynin beden sağlığını riske sokmaktadır (Aragon, 2015'te de duyguyu deneyimleyen kişinin fizyolojisinde benzer değişiklikler meydana geldiği ve bunun deneyimleyici kişinin beden sağlığı için tehdit oluşturduğu belirtilmektedir). Ebeveyn hem davranışsal hem de sözel saldırgan tutum sergileyerek deneyimlediği yoğun sevgi duygusunu dengelemeye çalışmaktadır. Verdiği tepki sonrasında fizyolojik değişimlerinin normale dönmesiyle birlikte ebeveyn de duygusal sakinlik durumuna geri dönmektedir.

Sonuç

Ebeveynlerin ÇYD içeriğine bakıldığında, bu ifadelerin üç temel anlamsal yapılanma içinde olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki, sevgi ifadelerini içinde barındıranlardır; 'şirin', 'güzel', 'canım', 'kurban olurum' gibi hitap biçimleri ve kalıplaşmış sözcük yapılanmaları bu ilk grup içinde girmektedir. Bu grupta, ayrıca, değişmeceli kullanımlar da bulunur. Kız çocukları için 'çiçek' ve erkek çocukları için 'aslan' gibi değişmeceli kullanımlar listelenmiştir. İkinci ve üçüncü anlamsal yapılanma sevgi duygu durumlarında kullanılan ancak saldırgan tutum gösteren sözel yapılardan oluşmaktadır. İkinci yapılanma bedenine alma ifade eden 'yeme' ile ilişkilendirilmiş ifadeleri, üçüncü yapılanma, 'parçasını ısırma', 'parçalamak', 'öldürmek' gibi fiziksel şiddet biçimlerini içeren sözel yapıları içerir.

Daha ayrıntılı biçimde, bu ifadelerin ilk grubu doğrudan sevgi duygu durumunun aktarımını yapan ifadelerdir. SEVGİ kavramsal alanında bulunan, sevgi nesnesi GÜZELdir ve DEĞERLİdir, ona HAYRANLIK duyulur anlamları, konuşurun ADANMIŞLIK ve KENDİNİ KURBAN ETMESİ bu ifadeler için söz konusudur. Konuşura göre iki taraf bir BİRLİK içindedir ve konuşur sevgi nesnesini tekrar KAPın içine alıp onunla birlik içinde olmak istemektedir. KAP kavramsal alanı ve kabın içine alma ikinci grup çift-biçimli sözel yapılar için de açıklayıcıdır. DUYGUSAL İSTEK bir ihtiyaçtır (AÇLIKtır) ve SEVGİNİN nesnesi BESLEYİCİ bir YEMEK'tir. Son grup için duygular KAPTAKI sıvıya benzetilebilir. Sıvının (duygunun) yoğunluğu arttıkça KAPın iç baskısı da artmakta ve KAPTAKI sıvı dışarıya taşmaktadır. Doğrudan şiddet içerikli sözel yapılar da DELİLİK kavramsal alanı içerisinde açıklanabilmektedir. Doğrudan sevgi aktarımını yapan ifadeler SEVGİ ve KAP kavramsal alanlarında, 'yemek' ile ilgili çift-biçimli sözel yapılar YİYECEK kavramsal alanında ve fiziksel şiddet aktarımını yapan çift-biçimli yapılar DELİLİK kavramsal alanında anlamsal olarak açıklanabilmektedir.

Ayrıca, bu çalışmanın bulguları, yine, 'duygu için tipik bilişsel modelleme' (Kövecses, 1990) ile uygundur. Ebeveynlerin deneyimledikleri duygu ve verdikleri sözel tepkiler, modellemede bulunan döngü ile tam olarak uyumaktadır.

Kaynaklar

- Aragon, Oriana vd (2015). Dimorphous Expressions of Positive Emotion: Displays of Both Care and Agression in Response to Cute Stimuli. *Psychological Science*,1-15
- Cameron-Faulkner, Thea, Lieven, Elena ve Tomasello, Micheal (2003). A Construction Based Analysis of Child Directed Speech. *Cognitive Science*, 27(6), 843-873
- Çetintaş Yıldırım, Filiz (2017). Bebeklere Yöneltilen Dil Kullanımlarında Çift-Biçimli (Dimorphous) İfadeler: Türkçe-İngilizce Sosyal Medya Örneklerinden Karşılaştırmalar. Makaroğlu, B., Bekar, İ. P. and Arica Akkök, E. (Eds.). 30. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, 241-248. Ankara: Dilbilim Derneği Yayınları

- Çetintaş Yıldırım, Filiz (2018). Child-Directed Speech of Turkish Mothers and Fathers : A Comparison Based on the Dimorphous Verbal Expression Use. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 12-23
- Hoff-Ginsberg, Erika (1991). Mother-Child Conversation in Different Social Class and Communicative Settings. *Child Development*, 62, 782-796
- Kempe, Vera, Brooks, Patricia ve Pirott, Laura (2001). *How Can Child-Directed Speech Facilitate the Acquisition of Morphology?* S3.amazonaws.com/academia.edu.documents/5623868/child-directed_speech.pdfAWSAccessKey=AK/A/WOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1497360433&Signature=Z/MpnRaiHXVsQCPTTJnEc08yrOA%3D&response-content-disposition=inline%3Bfilename%3DHow-can-child-directed-speech-facilitate.pdf (Erişim Tarihi: 13.06.2017)
- Kövecses, Zoltan (1986). *Metaphors of Anger, Pride, and Love. A Lexical Approach to The Structure of Concepts*. Amsterdam: John Benjamins
- Kövecses, Zoltan (1990). *Emotion Concepts*. New York: Springer-Verlag
- Kövecses, Zoltan (2004). *Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling*. Cambridge: CUP
- Kövecses, Zoltan (2010). *Metaphor*. Oxford: OUP
- Lakoff, George ve Johnson, Mark (2003). *Metaphors We Live By*. London: University of Chicago Press
- Narayan, Chandan ve McDermott, Lily (2016). Speech Rate and Pitch Characteristics of Infant-Directed Speech: Longitudinal and Cross-Linguistic Observations. *The Journal of The Acoustical Society of America*, 139,1272-1281
- Rowe, Meredith (2008). Child-Directed Speech: Relation to Socioeconomic Status, Knowledge of Child Development and Child Vocabulary Skill. *Journal of Child Language*, 35(01), 185-205
- Vivona, A. (2013). *Frequently Occuring Word Forms and Patterns in Infant-Directed Speech Produced by Mothers with and without Symptoms of Depression*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. New York: New York Üniversitesi
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2006). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin